

second group of references treats specifically her relations with Ibn Ḥumayd and Bunān; these take up themes of intimacy, trust (or its absence), and betrayal, suggesting that her relations with both men involved physical and emotional intensity alike. Finally, there are numerous references to her poems. In lieu of complete texts, however, the sources typically provide citations or individual lines that are, in many cases, subjected to analysis and debate. The verse deals mostly with broad, typical themes: the vagaries of love and passion, the pitfalls of intimacy, the shifting tides of fate, and the pleasures of leisure and sophisticated company.

BIBLIOGRAPHY

SOURCES

Ibn al-Mu'tazz, *Ṭabaqāt al-shu'arā'*, ed. 'Abd al-Sattār Aḥmad Farrāj (Cairo 1968²), 426–7; Ibn al-Nadīm, *Kitāb al-fihrist*, ed. Gustav Flügel, 2 vols. in 1 (Leipzig 1871–2), 164; Ibn al-Sā'ī, *Nisā' al-khulafā'*, ed. Muṣṭafā Jawād (Cairo 1968), 84–90; Abū l-Faraj al-Iṣfahānī, *al-Imā' al-shawā'ir*, ed. Jalīl al-'Aṭīyya (Beirut 1404/1984), 57–82; Abū l-Faraj al-Iṣfahānī, *Kitāb al-aghānī*, vols. 1–16 (Cairo 1927–61) and vols. 17–24 (1389–94/1970–4), 18:158–67 (Faḍl and Sa'īd b. Ḥumayd) and 19:300–14 (Faḍl). For further references to the Arabic works, see the studies by Neubauer and Stigelbauer cited below.

STUDIES

Fuad Matthew Caswell, *The slave girls of Baghdad. The Qiyān in the early Abbasid era* (London 2011), 81–96 and index; Wolfhart P. Heinrichs, Sa'īd b. Ḥumayd b. Sa'īd al-Kātib, *EL2*; Clément Huart, La poétesse Fadhl. Scenes de moeurs sous les khalifes Abbassides, *JA*, ser. 7, no. 18 (1881), 5–43; Eckhard Neubauer, Faḍl al-Shā'ira, *EL2*; Michael Stigelbauer, *Die Sängerinnen am Abbasidenhof un die Zeit des Kalifen al-Mutawakkil* (Vienna 1975), 31–4.

MATTHEW S. GORDON

Fakhr-i Mudabbir

Fakhr-i Mudabbir (c.552–633/1157–1236) is the *shuhra* of Fakhr al-Dīn Muḥammad b. Maṣṣūr Mubārak Shāh al-Qurayshī, a Persian author and courtier under successive Ghaznavid, Ghūrīd, and Shamsī sultans in South Asia. He is noted for his Persian-language literary masterpieces, the *Shajara-yi ansāb* (“The tree of genealogies”) and the *Ādāb al-ḥarb wa-l-shajā'a* (“The etiquette of war and valour”).

Members of Fakhr-i Mudabbir's family were connected to the Ghaznavid court under Sulṭān Maḥmūd (r. 388–421/998–1030). He claims descent from Bilge Tekin (d. 364/974–5), ruler of Ghazna and *ghulām* (military slave commander) to Alptekin (Alptegīn, d. c. 352/963), who was subject to the Sāmānid ruler, Amīr Maṣṣūr b. Nūḥ (r. 350–65/961–76) (Fakhr-i Mudabbir, *Ādāb al-ḥarb*, 246–47; Bosworth, Bilgetigin; Bosworth, Fakhr-i Mudabbir). Another prominent ancestor was Abū l-Faraj, the treasurer to Ibrāhīm Maṣ'ūd (d. 491/1098) during the years 451–92/1059–99 (Khan, 129; Fakhr-i Mudabbir, *Ādāb al-ḥarb*, 104). His father was a scholar of note in Ghazna and Lahore (Khan, 129; Fakhr-i Mudabbir, *Ta'rikh*, 68).

Fakhr-i Mudabbir lived during the time of the Ghuzz invasions of Ghazna, which, in 557/1162, forced his family to migrate to Lahore, the Ghaznavid capital. In about 583/1187, when Khusraw Malik b. Khusraw Shāh (r. 555–82/1160–86) was deposed in Lahore, Fakhr-i Mudabbir returned to Ghazna to retrieve properties and endowment papers (*kāghaz-hā-yi amlāk-i aslāf*) relating to his ancestral origins (Fakhr-i Mudabbir, *Ta'rikh*, 62).

TTM

2: ... 1997

Fahreddin Mübarek şah

Herit

Muhammed b. Mansur b. Said, Mübarekşah

Fahr-i Müdebbit, (v. 602/1206)

150. Mubarak-shah-i Guri, Fahr al-Din (ölm. 602 h. = 1206 m., Ates, s. 63-64).

Rahik al-tahkik

Baş : ... تا شود لاف ...
یادۀ عشق در ده ای ساقی
Ayasofya nr. 4792 (yap. 772 b-794 b, ist. 816 h.).

Fahreddin Mübarekşah (TTM) (v. 1206 m.)

ile aynı şahıs olabilir mi??

TA, XVI, 83 (Nesrebnâme adlı Güster tarihi müellifi.)

13 KASIM 1991

TTM

madde: Fahreddin Mübarek şah

A. Br. : c. VIII, s. 424

B. L. : c. VII, s. 3952

F. A. : c. , s.

M. L. : c. IV, s. 489

T. A. : c. XVI, s. 83

Kayda değeri
bilgi yok.

G KİTAPITAT

Tarih-i Fahreddin Mübarekşah

20154 NAZIM, M. Ta'rikh-i Fakhru'd-din Mubarakshah. JRAS, 1929. pp. 583-584

Tariki Fahreddin
Mubarekşah

95354

ENCYCLOPAEDIC SURVEY OF ISLAMIC CULTURE

Vol. 20

Islam: The Religion of Submission

Edited by
MOHAMED TAHER

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	95354
Tas. No:	297.09 ENC. 5

ANMOL PUBLICATIONS PVT. LTD.
NEW DELHI-110002 (INDIA) 1988

was so mad after the office of the Prime Minister that he linked himself up with the Fida'is. He was so strongly suspected of his association with the murder that Taj al-Mulk himself was assassinated some four months later. As a matter of fact, Nizam al-Mulk remained in his office till his martyrdom. If Nizam al-Mulk had been dismissed from his post then there was no sense in his travelling with Malik Shah to Baghdad. Shortly before his departure, he handed over the *Siyasat Namah* for calligraphy to Muhammad Maghribi, the copyist of the Royal Library. During this journey calamity befall him and there was yelling and crying as Nizam al-Mulk was stabbed. Indeed Malik Shah himself was shocked and came with tears in his eyes and sat down by his wounded minister. Thus one can conclude quite confidently that the story of Nizam al-Mulk's dismissal is not true. According to Rawandi (d. A.H. 599/A.C. 1202), "Terkan Khatun wanted to put Taj al-Mulk in the office of Nizam al-Mulk." This shows that Terkan Khatun and her supporters in the court might have spread a rumour about Nizam al-Mulk's dismissal to win over the supporters of Nizam al-Mulk to weaken his position. However, the rumour was spread from the royal palace and vigorously spread by powerful courtiers and ministers and thus an authority like Rawandi was misled and wrote about the dismissal. However, Ibn al-Athir, Ibn al-Qalanisi and Al-Bundar, either do not mention the dismissal or say clearly that Nizam al-Mulk was not dismissed. The *Encyclopaedia of Islam* says that Sultan Malik Shah "did not dare to dismiss him." The earliest historian to assert that he was dismissed is Rashid al-Din Fadle Allah, who appears to have misunderstood the purport of some verses by al-Nahhas quoted in the *Rahat al-Sudur*, and really composed after Nizam's death."

The assassination of Nizam al-Mulk brought about the disintegration of the state. This is one of the proofs of his administrative farsightedness. He not only remained the wazir of the empire of thirty years but was also directly concerned with its progress and achievements. The symptoms of its decline began to manifest themselves in the form of the conflict for succession to the throne after the murder of Nizam al-Mulk.

11

The Life and Works of Fakhr-i-Mudabbir

[Abstract: Medieval India's history, society etc. are documented with minute details. Fakhr-i-Mudabbir was one such writer and hence the importance of a study of the person.]

Introduction

Although Fakhr-i-Mudabbir is the author of an important and original book on the art of warfare in medieval India, which has received some attention of the scholars but not the attention it deserves, yet no detailed information about his life is available. His biography does not seem to appear in any book written in the medieval times and he is a neglected figure.

There are many incorrect statements made about his name, his father's name and family pedigree, his dates of birth and death and other facts concerning his life, and he has been mixed up by some eminent modern scholars with Fakhr ad-Din Mubarakh Shah, a poet of Marv ar Rud who was Fakhr-i-Mudabbir's contemporary.

It is not difficult to establish the facts about Fakhr ad-Din Mubarak Shah's life and times as information about him is available in the *Tabaqat-i-Nasiri* of Minhaj-i-Siraj, the *Lubab al-Albab* of Muhammad 'Awfi, the *al-Kamil* of Ibn al-Athir and the *Habib as-Siyar* of Khwandmir. Similarly, the two books by Fakhr-i-Mudabbir—the *Adab al-Harb wash-Shuja'ah* and the *Shajra-i-Ansab*—are useful sources of information about Fakhr ad-Din Mubarak Shah. This article's main object is to give an authentic and accurate account of his life and works.

165-177

Fahreddin Mubarakshah

عجب نامه

۱۱-۶

A VOLUME OF ORIENTAL STUDIES

PRESENTED TO

EDWARD G. BROWNE, M.A., M.B., F.B.A., F.R.C.P.

SIR THOMAS ADAMS'S PROFESSOR OF ARABIC IN THE UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

ON HIS 60TH BIRTHDAY

(7 FEBRUARY 1922)

EDITED BY

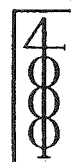
T. W. ARNOLD

AND

REYNOLD A. NICHOLSON

ISLAM TARİH SANAT
ve KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMA
MERKEZİ - İSTANBUL

00 4116

PHILO PRESS

AMSTERDAM

1975

THE GENEALOGIES OF FAKHR-UD-DÍN, MUBÁRAK SHÁH

In the year 1912 Mr A. G. Ellis¹ purchased from Messrs Quaritch in London a Persian MS in large octavo size and comprising 125 folios in elegant *nesta'liq* writing on thick yellowish paper. The MS dates from about the fifteenth century, and was presumably bound at about the end of the eighteenth or beginning of the nineteenth century for a European who stamped on the back the title "*Buhr Unsab*." On a flyleaf probably contemporary with the present binding of the MS there is a note written by a Persian which, while it contains much that is true, is at the same time misleading. The following is a translation of this note :

"The *Kitáb-i Bahr-i Ansáb* was compiled in twelve years at Ghaznín by Mubárák Sháh² Siddíqí, known as Fakhr-Mudír, who desired to lay it before Sultan Shiháb-ud-Dín Ghúrí in Lahore : but owing to the departure of the Sultan for Ghaznín (which he had made his Capital), and to the murder of the Sultan on the way thither at a place called Damyak, this could not be done. As soon as Sultan Qutb-ud-Dín Ái-Beg heard of the news of the Sultan's murder he marched from Delhi to Lahore, and by the intermediary of the famous general Asad-ud-Dawlah, Sayyid ar-Rijál Ulugh Dád Beg 'Alí Muḥammad Abu'l-Ḥasan, the work was laid before Sultan Qutb-ud-Dín, who duly commended it, and ordered his scribe to prepare a very fine and rare copy in *nesta'liq* on Washf paper.

Now it would seem from the style of writing of the Kátib that this [MS] is the selfsame copy which was written by the command of Sultan Qutb-ud-Dín for the Royal Library : and God knows best whether this is correct."

The writer of the Persian note displays his ignorance when he says the copy made for Qutb-ud-Dín's Royal Library was written in *nesta'liq*, for in 1206 A.D. this form of writing had not yet been invented : and, seeing that Mr Ellis' MS is written in an elegant *nesta'liq*, it cannot be the copy referred to.

¹ I take this opportunity of expressing my grateful thanks to Mr Ellis for lending me this MS and giving me an opportunity of studying its contents.

² The author of the *Arabic History of Gujarát* tells us that *Mubárák Sháh* was a title conferred on the Head Farrash. A Farrash with this title is mentioned in the *Tabaqát-i-Násiri* (see Raverty's Trans. p. 659).

The Genealogies of Fakhr-ud-Dín, Mubárák Sháh 393

Now with regard to the identity of this work and its author, the references I found in other histories were not quite convincing, and it seemed at first as if it were a question of mere coincidence.

Let me quote these two references :

(1) Ibn-ul-Athír mentions among the various occurrences of the year A.H. 602 that "in this year in the month of Shawwál died Fakhr-ud-Dín Mubárák Sháh ibn Abu'l-Ḥasan al-Marv-ur-Rúdhí, who wrote good poetry in Persian and Arabic. He was held in great esteem by Ghiyás-ud-Dín the Great, lord of Ghazna, Herát and other towns. He owned a guest-house in which there were books and chess boards. There the learned perused the books and the ignorant played chess."

(2) Minháj Siráj Júzajání in the sixteenth "Tabaqa" of his *Tabaqát-i-Násiri* makes several allusions to a certain Fakhr-ud-Dín Mubárák Sháh of Marv-ur-rúdhí (obviously the man referred to by Ibn-ul-Athír) and tells us that in A.H. 602 he saw in the Library of a royal princess a copy of the genealogical work composed by this Fakhr-ud-Dín. There are three references to the work¹ and on each occasion an expression² is used which might lead one to suppose that the genealogies were in verse, and this was the interpretation put on it by Raverty.

I am now convinced that Raverty was wrong, and that Mr Ellis' MS contains a copy of the work seen by Júzajání in A.H. 602. It did not at first occur to me that it is almost if not quite inconceivable that an accurate genealogy could be written in verse ; and secondly the expression of the original quoted above though used technically for "composing" verses could be applied equally well to the "arrangement" of genealogical tables.

There is a second passage in Ibn ul-Athír (Tornberg, vol. XII, p. 101—Cairo XII, p. 64) which evidently refers to our author :

"In the year A.H. 595 Ghiyás-ud-Dín abandoned the Karrámí heresy, and became a Sháfi'ite : and this was due to the presence at his court of a certain individual known as Fakhr Mubárák Sháh, who wrote verses in Persian and was learned in many sciences. This man introduced to Ghiyás-ud-Dín, Shaykh Wahíd-ud-Dín Abu'l-Fath Muḥammad Ibn Mahmúd al-Marv-ur-rúdhí, the Sháfi'ite lawyer, who expounded to the king the Sháfi'ite tenets, and explained to him the error of the Karrámí sect. And thus the king became a Sháfi'ite and built Sháfi'ite schools, and in Ghazna he built them a mosque and provided for their welfare. In consequence of this the Karrámís did their best to injure Wahíd-ud-Dín, but God did not permit their machinations to succeed."

¹ See Text, Bibliotheca Indica, pp. 28 and 29.

² نظر.

Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l Vukuat*, Haz. Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.

Nesibli, N., *Azerbaycan'ın Geopolitikası ve Neft*, Bakü 2000.

Olçar, K., *Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

Özey, R., *Dünya Hakimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2000.

Pamuk, M., *Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü-Yarını*, Harp Akademisi Yayını, İstanbul 1995.

Pirinççi, F., "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt: 63, Sayı 1.

Plano Karpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, (Çev. Ergin Ayan), Trabzon 2001.

Radvanyi, J., "The West Distances The Newly-Independent States From Moscow, Transpor And Geostrategy in Southern Russia", *Le Monde Diplomatique*, June 1998, http://mondediplo.com/1998/06/11russia?var_s=radvanyi.

Reşidüddin Fazlullah, *Câmi'ü't-tevârih*, I, neşr. M. Rüşen-M. Musevî, Tahran 1373 hş.

Rondeli, A., "TRACECA: A Tool For Regional Cooperation In The Caucasus", *Marco Polo Magazine*, N4-5, 1999, <http://www.traceca.org/tracecaf.htm>.

Saydam, A., *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

Şahin, L., "Rusya Federasyonu 2002 Nüfus Sayımı ve Rusya Federasyonu'ndaki Tatar Nüfusa Yansımaları", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 199, Temmuz 2003.

Tacibayev, R., "Tarihi Açından Hazar'ın Statüsü", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 130, Şubat 2001.

Temur, F., "Jeopolitik Gerçekler ve Küre Hakimiyet Kuramı", *BİLGESAM*, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=449:jeopolitik-gercekler-ve-kuere-hakimiyet-kuram&catid=122:analizler-guvenlik-&Itemid=147.

Tutar, E.-Tutar, F.-Eren, V., "Uluslararası Ulaşım Koridorunda Yeni Bir Açılım: Traceca Projesi ve Türkiye", *Mevzuat Dergisi*, Temmuz 2009, S. 139. www.kenancelik.com/documents/iiid9SERAP_OVALI.pdf.

Ünal, F., "Geçmişten Günümüze As-Tarhan (Astrahan/Hacı Tarhan)", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 38, Erzurum 2008.

Yakubovsky, A.Y., *Altın Ordu ve Çöküşü*, Çev. Hasan Eren, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992.

Yalçinkaya, A., *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne*, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006.

Yanar, S., *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, İstanbul 2002.

Yavuz, C., "Sivastopol Üssü ve Güney Akım'da Hareket: Rusya'dan Stratejik Hamleler", <http://www.turksam.org/tr/a2007.html>.

Yıldız, Y.G., *Global Stratejide Ortadoğu*, Krizler Sorunlar Politikalar, Der Yayınları, İstanbul 2000.

Yıldırım, H., *Kafkasya'da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Bölgenin Önemi*, SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007.

FAHREDDİN MUBÂREKŞÂH'IN ŞECERE-Yİ ENSÂB İSİMLİ ESERİNİN TÜRKÇE TERCÜMESİ*

Abdollah DODANGEH**

Öz

Bu makale tam adı Muhammed b. Mansur b. Said b. Ebu'l-Ferec et-Teymi el-Kureşî olan ve Fahr-i Muđir veya Mubârekşâh lakaplarıyla tanınan Fahreddîn Mubârekşâh'ın Şecere-yi ensâb isimli eserinin Türkçe tercümesini ihtiva etmektedir. Hayatı hakkında elimizde çok az bilgi bulunan Mubârekşâh'ın muhtemelen 1150-1157 yılları arasında Multan şehrinde doğmuş olmalıdır.

Mubârekşâh tercümemize konu olan eserini miladî 1206 senesinde Mu'izzu'd-din Muhammed'e sunmak istemiş, ancak bu hükmümdarin öldürülmesi üzerine eserini onun yerine geçen Kutbu'd-din Aybeg'e sunmuştur.

Müellifin tek nüsha halinde günümüze ulaşan eseri muhtemelen asıl nüshanın yansından daha azını teşkil etmektedir. Toplam 27 varak olup E. Denison Ross tarafından Tarih-i Fakhru'd-din Mubarakshah ismi ile Londra'da yayınlanmıştır. Eserin Türk tarihi açısından önemi, Türkler ve Türk boyları hakkında yer yer önemli malumat ihtiva etmiş olmasıdır. Müellif Türkistan'da yaşayan çeşitli toplulukların kullandıkları alfabeler ve çeşitli kasideler, rubailer örnekleriyle birlikte vermektedir. Ayrıca eserinde çeşitli Türk boylarının isimlerine de değinilmektedir.

Anahtar kelimeler: Fahreddin Mubârekşâh, Şecere-yi Ensâb-i Mubârekşâh, Türkler, Türk Boyları, Ortaçağ Türk Tarihi.

* Bu makale Fahreddin Mubarekşah tarafından kaleme alınan ve Tarih adıyla da bilinen Şecere-yi Ensâb-i Mubârekşâh isimli eserin E. Denison Ross tarafından yayınlanan metni üzerinden tercüme edilmiştir ("The Genealogies Of Fakhrud-Din Mubarak Shâh", *Oriental Studies*, Ajab Nâma, 1922). Beni bu önemli eseri tercümeye teşvik eden ve tercümeyi Farsça metin ile karşılaştırarak düzeltme ve ilavelerde bulunan değerli dostum Bülent Özkuzugüdenli'ye içten teşekkürlerimi sunuyorum.

** Mimar Sinan Üniversitesi Ortaçağ Tarihi Bölümü Doktora Öğrencisi.

**EĞİTİCİ BİR ŞAHSİYET OLARAK
FAHREDDİN MÜBAREKŞAH
(1142-1206)**

**1- Hayatı ve Eserleri
1.1. Hayatı**

Hüseyin AKYÜZ*

Henüz Gazneliler dönemine gelmeden önce, Afganistan ve Kuzey Hindistan bölgelerinde çok kalabalık Türk gruplarının bulunduğu ve bunların çok kuvvetli bir siyasî ve askerî nüfuza sahip oldukları bilinmektedir. Yine bu bölgelerde, İslâmiyetin yayılmasından önceki devirlerde de, büyük bir Türk varlığından söz edilmektedir. Çünkü Ortaasyadan bu kesimlere çok büyük göçler olmuş, buralara gelerek yerleşen Türk grupları, çok kuvvetli siyasî ve askerî organizasyonlar oluşturmuşlar ve çok çeşitli kültürel etkinlikler sergilemişlerdir. Bu geniş coğrafyada Sakalar, Kalaşlar, Karluklar ve Eftalitler gibi prototürk ve Türk boyları yaşamışlardır. İlk İslâm orduları bugünkü Afganistan ve Kuzey Hindistan yöresine geldikleri zaman, bu gruplara rastlamışlardır. Gaznelilerin bu bölgede devlet kurmasından sonra ise, Türk nüfus ve hakimiyeti daha da artmaya başlamış ve burası bir müddet sonra hemen her bakımdan bir Türk beldesi haline gelmiştir. Fakat Gaznelilerden sonra ve çok kısa bir zaman, bu yörede, "Gorlular"ın siyasî egemenliğine şahit oluyoruz. Ancak onların siyasî egemenliği, yalnızca isimden ibaret kalmıştır. Çünkü hemen hemen bütün devlet organları ve tebâ Türklere oluşmuştur. Özellikle ordu ve bürokraside, Türklerin kesin bir egemenliğinin bulunduğu her türlü kuşkudan uzaktır. Türk kölemelerinin yanında, diğer Türk aydınları da, devlet hizmetlerinde görev almışlardır. İşte "Fahr-i Müdir" lakabıyla anılan Fahreddin Mübarekşah da bu dönemde¹ ve bu bölgede, çok önemli bir kişi olarak yaşamış ve "Guri" hükümdarlarına çok yakın bir devlet adamı olarak tanınmıştır.

Fahreddin Mübarekşah'ın hayatı ve eserleri üzerine eğilen ve bu alanda küçük çaplı da olsa bazı araştırmalar yapan yerli ve yabancı yazarlar bulunmaktadır. Bu yazarlar arasında D. Ross, Gauthiot, E. Browne, G. Clausen, İbn'ül Esir, Muhammed Emin Razî ve Muhammed Avfî gibi yabancı araştırmacıların yanında, M. Fuad Köprülü, Zeki Velidî Togan

ve Nihat Sami Banarlı gibi Türk bilim adamlarının bulunduğunu belirtmemiz gerekir. Bunların dışında en güvenilir kaynak hiç kuşku yoktur ki, yazarın kendi eserleridir. Çok sayıda eser verdiği anlaşılan yazar, bu eserlerini genellikle Fars diliyle yazmıştır. Şimdi onun hakkında bu kişi ve kaynaklardan edindiğimiz bilgileri, belli bir düzen içerisinde vermeye çalışalım.

Fahreddin Mübarekşah'ın nerede ve ne zaman doğduğu kesin olarak bilinmemektedir. "Yalnız 11'inci asrın ilk yarısı sonlarında-takriben 520-530 hicrî- doğduğu tahmin olunabilir. Aslen Merverrud'lu olan bu ailenin, oradan ne zaman ayrıldığını bilemiyoruz. Yalnız Fahreddin'in daha gençliğinde Gorlular sarayına intisap ederek Sultan Alâeddin Cihansuz'un... daha sonra Şahabeddin Muhammed'in-ki Mu'izüddin İakabını almıştır... devirlerinde yaşadığını ve onların itimadını kazandığını biliyoruz."²

Yazarımız hakkında bilgi veren çok önemli kaynaklardan biri olan "Lübâb Elülbâb" isimli eserin yazarı Muhammed Avfî, onun, çok çeşitli ünvanlar taşıdığını öne sürer. Muhammed Avfî'ye göre bu ünvanlar şunlardır: "Sadr-ül ecel ül ekrem, fahr-üd devlet veddin" ve "melik-ül kelâm". Avfî, yazarımızı şöyle anlatıyor: "Fahreddevle veddin Mübarekşah bin el Hüseyin el Mevrüzî, beyân aleminde zirvede bir kişi olup, yazdığı muhteşem eserleri ile ölümsüzleşmiş bir insandır. Çünkü onun eserleri kendisinden sonra yazılan birçok esere kaynaklık etmiş ve bundan dolayı haklı bir saygı ve itibara mazhar olmuştur. Onun bilimsel özellikleri yanında, üstün kişilik ve erdemleriyle de tanındığını biliyoruz. Fakirleri koruyup kolladığı, düşkünlere yardım ettiği ve bunun için sarayının kapısını sürekli açık tuttuğu söylenmektedir. Sarayına her cins ve kılıpta insanların geldiği ve kendilerine izzet ve ikramlarda bulunduğu bütün kaynaklar tarafından doğrulanmaktadır. O, son derece iyiliksever bir insandı. Bundan dolayı onun kapısı sürekli açık kalmış ve bütün ihtiyaç sahipleri onun yardımlarından faydalanmışlardı. Sarayına her kesimden, rutî, kûfî, şapkalı, şapkasız, sarıklı, sarıksız, zahit ve kalender ayırımı yapılmaksızın herkes kabul edilirdi. Çünkü Mübarekşah'ın adamları, her sabah sarayın kapılarını ardına kadar açarlar, çok üstün bir konukseverlik örneği göstererek fakirleri ve garipleri içeri alarak onların karınlarını doyurur ve onları ağırlarlardı. Bu konukseverlikten herkes hoşnut olduğundan, Mübarekşah'ın iyilikseverliği ve cömertliği dilden dile dolaşır hale gelmişti. Ayrıca Gur sultanı Gıyaseddin de,

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

1 Köprülüzâde, M. Fuad; Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, Kanaat Kitabevi, 1934, İstanbul, s.124.

2 A. g. e., s.128.

zım ve nesirde de güçlüydü. Yazısı güzel bir hattattı. Alçak gönüllülüğü ve Kur'an'ı güzel okuyuşuyla da tanındı. Banarlı, Memlûk Türkçesiyle yazılmış kasidelerinden bahsetti. **Eserleri:** Türk Dilinin kurallarını öğreten *Ümmehâtü'l- Kelimeteyn* adlı bir kasidesi, bir lugati ve kasideleri bulunduğunu Ebu Hayyan *Kitâbu'l-İdrâk li Lisani'l-Etrâk* adlı kitabında yazdı. *Kasîde fi Kavâidi Lisâni't-Türk* veya *Kavâ'idü Lisâni't-Türk* adlarıyla anılan bu Arapça kaside henüz bulunamadı. *Arâ'isü'n-Nefâ'is* (Fars dilinde), *el-İgrâb fi'l-İ'râb*, *Ikdu'l-Beyân* (132 beyitlik Arapça kaside olup bir nüshası British Museum'dadır), *Kaside fi'l-Arabiyye*, *Şerhu'l-Kasidetü'l-Mütezammine li-İlmi'l-Arûz* (Bir yazması Kıbrıs TC Selimiye K nu. 37), *el-Kasidetü'n-Nebeviyye*, *Nazmu Muhtasari'l-Kudûri*.

Kay.: Zirikli, *el-A'lâm* 7/99; *GAL Suppl* 2/924; *Hediyetü'l-Ârifin* 2/143; *İMZKEF* 2/232, *KZEKF* 2/1345; *Kehhale*, *Mu'cemü'l-Müellifin* 12/30; *OM* 1/303-304; *RTET* 1/361; "Fahreddin Mehmed", *TDEA* 2/142; Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi*, 2/193; Cevat İzgi, "Fahreddin Divriği" *TDVİA* 12/82-83; *TETK* s. 273; *TH* s. 453; İ. Aslanoğlu, *Divriği Şairleri*, 1961. ♦M. CUNBUR

FAHREDDİN Mübarek Şah (1126/1135-1206):

Tarihçi ve şair. Asıl adı Muhammed'dir. İyi bir öğrenim gördü. Arapça ve Farsça öğrendi. Gur hükümdarlarınca beğenilip saraya alındı. Devrinin önde gelen bilginlerinden oldu. Fahrî Müdür, Fahrü'd-Devle ve'd-Din, Melikü'l-Kelâm diye tanındı. Kaşgarlı Mahmud'dan sonra yetişen büyük Türk milliyetçisidir. Lahor'da öldü. Arapça ve Farsça şiirler yazdı. Afvî (1171~-1233~) *Lübâbu'l-Elbâb*'ında kasidelerinin ve rubailerinin güzelliği ve akıcılığıyla tanındığından söz etti. İbnü'l-Esir *el-Kâmil*'de Arapça şiirlerinden bahsetmekteyse de divan hâline getirilmemiş olan bu şiirler günümüze ulaşamadı. **Eserleri:** *Şecer-i Ensab*, 1196'da telifi bitirilip 1206'da Gur hükümdarı Kutbeddin Aybeğ'e sunulan bu eser, *Târih-i Fahreddin Mübarekşah* diye de adlandırıldı. Yazar bu eserde Türk tarihi, Türklerin kullandığı alfabeler, Türk etnolojisi, Türklerin meziyetleri hakkında önemli bilgiler verdi, Türklerin teşkilâtçı bir millet ve Türkçe'nin Arapça'dan sonra en mükemmel dil olduğunu ileri sürdü, Çin ve İran dahil Türk hükümdarlarının idaresi altındaki yerleri Türkistan saydı. Bu eserin 84 sayfalık ilk bölümü E. Denison Ross tarafından 1927'de Londra'da yayımlandı. Eserin 136 ensab şecerehk kısmı kaybolmuş-

tur. *Rahîku't-Tahkîk* telifi 1188'de tamamlandı. *Nesebnâme* Gur hanedanı hakkında yazılmış bir vekayinâmedir. *Medhal-i Manzûm der İlmi-Nücûm*, çeşitli kaynaklarda adı geçen bu eser henüz bulunamadı.

Kay.: E. Denison Ross, "The Genealogies of Fakhr-ud-din Mubârak Şâh", *Oriental Studies* (Amsterdam 1973, s. 392-413; İbn Esir, *el-Kâmil* 12/242-243; M. Fuad Köprülü, *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İst. 1934, s. 120 vd.; Z. Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İst. 1946, 1. C.; *RTET* 1/225, 235, 257-260; 2/1066; *TA* 16/83; *TDEA* 3/142; *TDVİA* 12/87. ♦M. CUNBUR

FAHREDDİN Rûmî (?-1442/43):

Âlim ve yazar. 1. Bayezid devrinde Bolu'nun Mudurnu ilçesinde şeyhlik yaptı. Devrinde Fahreddin Râzî kadar şöhret kazandı ve bu ünlü âlimden ayırmak için Rûmî nispeti verildi. Tesirli dualar hakkında bir eseriyle fetvaları, tasavvuf ve kelâmı ilgili eserleri vardır. **Eserleri/Fetva:** *Müştemilü'l-Ahkâm* (SK Yeni Cami koleksiyonunda). **Tasavvuf:** *Ferâidü'l-Leâlî*. İbn Fahreddin diye tanınan oğlu da *Esrar-i Muhammediye* adlı bir eser yazdı.

Kay.: *OM*, 1972, 1/95; *SO* 4/10. ♦M. CUNBUR

FAHREDDİN Ulu, bk. RIZAETDİN, Fêhréddin ulu

FAHRÎ (?-1538):

Divan şairi. Trabzon'da doğdu. Adı Mehmed Fahreddin Çelebidir. Aslen İznikli olan Ecezadelerdendir. Bursa kadısı iken vefat eden Ecezade Mehmed Efendinin oğludur. *Sicill-i Osmanî*'de babasının adı Yakub olarak geçmektedir. *Tuhfe-i Nâilî*'de, Mecdî'nin *Şakâyık Zeyli*'nde de Yakub olarak geçtiği vurgulanarak bu bilginin yanlışlığına dikkat çekiliyorsa da matbu *Şakâyık Zeyli*'ndeki maddenin başlığındaki yanlış kayıt, metin kısmında "Mehmed Çelebi ibn Ya'kub" şeklinde tasrih edilerek Yakub Çelebinin Fahrî'nin babası olduğu bildirilmiştir. Fahreddin Mehmed doğduğunda babası Mehmed Çelebi Trabzon kadısı, Yavuz Selim de orada şehzade idi. Devrin âlimlerinden iyi bir eğitim gören Fahreddin Mehmed, Mevlânâ Seydî Çelebiden mülazım olduktan sonra sırasıyla Efdal-zade, Davud Paşa, Edirne'de Çelebi Medresesine, Üç Şerefeli Medreseye ve nihayet Sahn-ı Semân medreselerinden birine müderris oldu. Kanunî'nin musahiplerinden olan Fahrî Çelebi, bir çok mansıbı, Kanunî'nin pa-dışahlığı zamanında elde etti. Kanunî Sultan

30 TEM 2008

Fahredden Mubarak Shah

243. Fakhr al-dīn Abū Sa'īd⁵ Mubārak-shāh b. al-Ḥusain⁶ al-Marwarrūdhī (Persian: Mār-w-i-rōdī) died, according to Ibn al-Athīr,⁷ in Shawwāl 602/1206.⁸ He was, the historian assures us, a [418] fine poet in Persian and in Arabic and had enjoyed a high position with the ruler of Ghaznah and Herat, Ghiyāth al-dīn al-Kabīr (i.e. the Ghorid

⁵The *kunya* is mentioned only by Ibn al-Fuwaṣī.

⁶His father's name is given thus by 'Aufī and Ibn al-Fuwaṣī. The published text of Ibn al-Athīr has 'al-Ḥasan', presumably a scribal error.

⁷XII p. 160-1. The same author, XII p. 101, mentions 'al-Fakhr Mubārak-Shāh' in connection with Ghiyāth al-dīn's conversion to the Shāfi'ī *madhhab*, but I suspect that here the author has confused our Mubārak-shāh with Fakhr al-dīn al-Rāzī.

⁸The same date is given by Ibn al-Fuwaṣī, who claims that Naṣīr al-dīn Ṭūsī 'told me' it, but given the fact that Ibn al-Fuwaṣī's whole entry agrees more or less literally with Ibn al-Athīr the claim has to be taken with a grain of salt.

MEADON YAYINLANDIYAN
SONRA GELER 2008

bul Ayasofya 4792 fol. 767a-788a (see *BSOAS* VI p. 856-8. Copied by As'ad b. Muḥammad al-Kātib and dated 816/1413-4); Üniuersite FY 538/14 (Ateş 94. Dated 826/1423); Lâleli 2010/5 (*Mikrûfilm-hâ* I 403). Cf. Munz. IV 30111-2.

Storey has shown (contra Ross) that this author is not identical with his near contemporary the genealogist (in prose) Mubārak-shāh Muḥammad b. Maṣṣūr al-Qurashī.¹ More recently Munzawī has confused him with the lexicographer Fakhr al-dīn Mubārak-shāh Qawwās, who lived a century later.²

'Aufī I p. 125-33 (and Qazwīnī ad loc. as well as his *Yād-dāsh-t-hā* VI p. 95-9); Ibn al-Athīr, *al-Kāmil fi l-ta'rikh*, ed. Tornberg, XII p. 160 ult.-161; Shams p. 356-7; Sharwānī, *Nuz'hat al-majālis* (see below, appendix III); Minhāj i Sirāj, *Tabaqāt i Naṣīrī*, Calcutta 1864, p. 28-9, 81; Ibn al-Fuwaṣī, *al-Juz' al-rābi' min talkhīs majma' al-ādāb fi [420] mu'jam al-alqāb*, ed. M. Jawād, Damascus 1962-7, no. 2301; Mustaufī p. 749; Mu'īn al-dīn Muḥammad Isfizārī, *Raudāt al-jannāt fi auṣāf madīnat Harāt*, ed. M. Kāzīm Imām, Tehrān 1338sh./1959, p. 355-7; Khwānd-mīr, Bombay ed., II p. 155; Rāzī II p. 11-2 (no. 516); Ḥājji Khalīfah V p. 472 no. 11680 ('Mubārak 'Udhī'); Ādhar II p. 656-7; Hidāyat, *Majma'* I p. 373-4 ('Fakhr al-dīn i Khwārazmī', sic!); E. Denison Ross, 'The genealogies of Fakhr-ud-dīn, Mubārak Shāh', *A volume of oriental studies presented to Edward G. Browne*, Cambridge 1922, p. 392-413; Ahmet-Zeki Valīdī, 'On Mubarakshah Ghuri', *BSOS* VI, 1930-2, p. 846-8; *PL* I p. 1164-7; Khaiyām-pūr p. 433 ('Fakhār i Khwārazmī').

244. al-Saiyid Sharaf al-dīn³ Muḥammad b. Naṣīr al-'Alawī was, according to 'Aufī, the elder brother of Saiyid Ḥasan Ghaznawī; this information is in so far problematic as those authorities who are not dependent on 'Aufī give Saiyid Ḥasan's father the name Muḥammad, not

¹For whom see also *EJ*² Suppt. s.v. 'Fakhr-i Mūdabbir' (C.E. Bosworth).

²Qawwās flourished under 'Alī' al-dīn Khaljī, at the end of the 7th/13th or the beginning of 8th/14th century; cf. *PL* III p. 5.

³His *laqab* is quoted thus by Sanā'ī in his *Kār-nāmah*; 'Aufī gives it as Jamāl al-dīn.

فخرالدین علی سبزواری - صفی سبزواری

به دم تیغ سپردند و سپاهی که در بیرون شهر لشکرگاه زده بود، رو به گریز نهاد. چون خبر واقعه هرات به الچایتو رسید، وی بوجای، پسر دانشمند بهادر را با سپاهی به هرات فرستاد تا از کشندگان پدرش انتقام بکشد. بوجای، در غره شعبان ۷۰۶ق هرات را شهربندان کرد. اما در همان روزهای نخست شهربندان هرات، فخرالدین درگذشت و سپاهیان مغول در ۲۱ ذیحجه شهر را گرفتند و اولچایتو نیز امارت هرات را به ملک غیاث‌الدین (۷۰۷-۷۲۹ق) پسر فخرالدین سپرد. ملک فخرالدین، امیری فاضل و شعر دوست بود و خود نیز شعر می‌گفت. حدود چهل شاعر وی را مدح می‌کردند که از مشهورترین آن‌ها، صدرالدین خطیب پوشنگی، متخلص به ربیعی* را می‌توان برشمرد. ربیعی به اشاره ملک فخرالدین، تاریخ ملوک کرت را به تقلید شاهنامه در کتابی به نام کرت‌نامه به نظم درآورد.

منابع: افغانستان در مسیر تاریخ، ۲۴۰-۲۴۳؛ تاریخ ادبیات در ایران، ۲۱/۳، ۶۷۵-۶۷۳، ۱۲۴۱؛ تاریخ ایران، کیمبریج، ۳۶۰/۵-۳۶۱، ۳۷۶، ۳۸۵؛ تاریخ مغول، ۲۶۵، ۳۷۰-۳۷۷؛ تاریخ مغول در ایران، ۱۰۱-۱۰۲؛ ۱۳۹۶؛ تاریخ نامه هرات، در صفحات فراوان؛ تاریخ نظم و نثر در ایران، ۲۰۷؛ جامع‌التواریخ، ۱۰۶۱/۲ و بعد؛ حبیب‌السیر، ۱۴۹/۳-۱۵۱، ۳۷۰-۳۷۸؛ دایرةالمعارف آریانا، ۴۸۴/۳؛ روضة‌الصفا، ۶۷۰/۴-۶۷۵، ۶۷۷-۶۷۸؛ شاهان شاعر، ۱۳۱-۱۳۲. دانشنامه

فخرالدین مبارک شاه قوآس غزنوی - قوآس غزنوی

فخرالدین مبارک شاه مروودی (fax.rod.din.mo.bā.rak)

(šāh-e.marv.ru.di) فرزند حسین، - ۶۰۲ق، دولتمرد و شاعر ایرانی. وی که بسیاری او را با تاریخ‌نگار پرآوازه مبارک‌شاه غزنوی، معروف به فخر مدبر مؤلف آداب‌الحرب والشجاعة و بحرالانساب یا تاریخ مبارکشاهی، اشتباه کرده‌اند، از مردم مروود در شمال هرات (میان هرات و بلخ) بود و در دستگاه پادشاهان غور که قلمروشان میان هرات و غزنه و تختگاه آن‌ها دژ فیروزکوه بود، می‌زیست و مقامی بس بلند، شاید در منصب وزارت داشت. تاریخ‌نگاران و تذکره‌نویسان از خانه و زندگی افسانه‌ای و پسرشکوه او در فیروزکوه و گشاده‌دستی و مهمان‌نوازی او یاد کرده‌اند. به گفته ابن‌اثیر در الکامل، وی «به فارسی و عربی شعر نیکو می‌سرود و در نزد سلطان غیاث‌الدین بزرگ، فرمان‌روای غزنه و هرات و شهرهای دیگر دارای مقامی

فخرالدین کرت (fax.rod.din-e.kart)، ملک فخرالدین محمد فرزند رکن‌الدین، معروف به شمس‌الدین کهن فرزند شمس‌الدین، شاهک ایرانی از دودمان کرت (۷۰۵ - ۷۰۶ق). وی به سبب برخورداری از رشادت ذاتی و آشنایی با علم و ادب، از پدر خود کمتر فرمان می‌برد. از این روی رکن‌الدین از وی رنجید و او را هفت سال زندانی کرد (۶۸۶ - ۶۹۳ق). رکن‌الدین در این مدت پادرمیانی هیچ‌کس را نپذیرفت و پسرش را از بند بیرون نیاورد تا سرانجام امیر نوروز (-۶۹۶ق) فرمانده سپاه غازان خان (۶۹۴-۷۰۳ق) نزد رکن‌الدین از پسرش شفاعت کرد و به اصرار او را به آزاد کردن پسر واداشت. در ۶۹۵ق، امیر نوروز حکومت هرات را از غازان برای فخرالدین گرفت و دختر برادر خود را نیز به همسری او درآورد. اما یک سال بعد که غازان بر امیر نوروز خشم گرفت و امیر نوروز به اعتماد نیکی‌هایی که درگذشته به فخرالدین کرده بود، در هرات نزد او پناه برد. فخرالدین برای این که خود را گرفتار خشم غازان نکند، به میهمانش خیانت کرده او را به قتلغ‌شاه، از سرداران غازان سپرد و قتلغ‌شاه نیز دستور داد تا وی را از میان دو نیم کنند. در ۷۰۵ق که ملک رکن‌الدین در دژ خیسار درگذشت، فخرالدین، فرمان‌روای بلا منازع قلمرو دودمان کرت شد. در ۶۹۹ق فخرالدین از فرستادن مالی که به دیوان خراسان تعهد کرده بود، سرباز زد و با برخی از راهزنان، مانند نیکودریان که در سیستان راهزنی می‌کردند، هم‌دستی می‌کرد. غازان خان برادر خود اولچایتو را به دفع ملک فخرالدین فرستاد، اما چون اولچایتو به نیشابور رسید، فخرالدین امان خواست و اولچایتو نیز که به گرفتن دژ هرات اطمینان نداشت، به قبول صلح تن داد. اما تا هنگامی که خود به ایلخانی رسید، کینه فخرالدین را از دل بیرون نکرد و در ۷۰۵ق دانشمند بهادر، از سرداران مغول را با ده‌هزار سپاهی به گرفتن هرات و تنبیه فخرالدین فرستاد. فخرالدین با رسیدن دانشمند بهادر، دروازه‌های شهر را به روی او بست و دانشمند نیز که نتوانست کاری از پیش برد، ناچار با وی از درگفت‌وگو درآمد. فخرالدین شهر را به دانشمند تسلیم کرد و دژ هرات را به یکی از سرهنگان سپاهش به نام جمال‌الدین محمد سام سپرد و خود به دژ مجاور، به نام امان کوه رهسپار شد. هنگامی که دانشمند با شمار اندکی از همراهانش به دیدن دژ رفت، دژبانان وی را در میان گرفته، از پایش درآوردند. مدافعان هرات، مغولان درون شهر را

روستاهاى میمنه ۱۳۳۱ش - ، شاعر افغانستانى. دوره‌هاى دبستان و دبیرستان را در مدارس میمنه گذرانید. در ۱۳۵۸ش دانشکده پزشکی کابل را به پایان رسانید و در وزارت صحت عامه جمهوری افغانستان به کار سرگرم شد. از ۱۳۴۵ش اشعارش به زبان‌هاى فارسى و ترکی در مطبوعات کشورش به چاپ رسیده است. در ۱۳۶۳ش مجموعه‌اى از شعرهاى وی به نام ینگى آچیلگن گل لر به کوشش انجمن نویسندگان افغانستان چاپ شده است. اشعار آثم در کتاب‌هاى مدارس ترک زبان منتشر شده است.

منابع: رنگین کمان شعر، احوال و آثار سخنوران فاریاب، ۲۷۲-۲۷۴؛
ینگى آچیلگن گل لر، مقدمه.

رسولى

آثم، محمدحسین ← سلجوقى

آخوند درويزه ← درويزه ننگره‌هاى

آخوندزاده هروى (ā.xund.zā.de-ye.ha.ra.vi)، ملا محمد صدیق، معروف به قاضى صاحب، هرات ۱۲۸۶- همان جا. ۱۳۵۰ق، شاعر، ادیب، تذکره‌نویس و خوش‌نویس افغانستانى. شهرت عمده‌اى به خاطر تألیف تذکره‌اى به نام تذکره النساء است که آن را در ۱۳۲۷ق نوشته و زندگى نامه ۱۴۰ بانوى شاعر فارسى و تازى‌گوى را در آن آورده است. آخوندزاده در اواخر زندگى، قاضى هرات و رئیس انجمن ادبى آن جا بود. وی در نظم و نثر از بیدل پیروى مى‌کرد و شعر او سرشار از تشبیهات پیچیده و تلمیحات گوناگون است. از او جز تذکره النساء، تنها نوشته‌هاى پراکنده به جا مانده است.

منابع: تاریخ تذکره‌هاى فارسى ، ۳۹۴/۱-۳۹۷؛ معاصرین سخنور ، ۲۵۰

دانشنامه

آداب الحرب والشجاعة (ā.dā.harb.vaš.šo.jā.e)، کتابى در

آیین پادشاهى و کشوردارى نوشته فخرالدین محمد، ملقب به مبارک‌شاه و معروف به فخر* مدبر، فرزند منصور فرزند سعید، از نویسندگان اوایل سده هفتم هجرى. مؤلف این اثر را در یک مقدمه و سى و چهار باب، به نام شمس‌الدین ایلتتمش، از سلاطین مملوک هند (۶۰۷-۶۳۳ق) بدین ترتیب تألیف کرده

آن مجموعه را از عقیللى خواست. عقیللى بر آن بود که گزیده‌اى از این مکاتیب را برای وزیر بفرستد، ولی چون این مجموعه مطالب غث و سمين داشت، از آن تصمیم برگشت و بر آن شد تا کتابى در شرح احوال وزرا بنگارد. وی در تألیف اثرش از کتبى، همانند تاریخ طبرى، شاهنامه، جامع‌التواریخ، جوامع‌الحکایات، فرج بعدالشدّة، نسائم‌الاسحار و به‌ویژه آثار از میان رفته‌اى، مانند مقامات ابونصر مشکان و مجلدات گم‌شده تاریخ بیهقى بهره برده که ارزش اصلی آثارالوزراء نیز به‌خاطر همین است و بخشى مهم از آن را از نسائم‌الاسحار ناصرالدین منشى کرمانى تحریر کرده است. این اثر با تصحیح و تعلیقات میرجلال‌الدین محدث ارموى در تهران به چاپ رسیده است (۱۳۳۷ش).

منابع: آثارالوزراء؛ دانشنامه ایران و اسلام، ۱۸-۱۷/۱؛
دستورالوزراء، ۴۳۲-۴۱۸؛ مهدى محقق، «نسائم‌الاسحار من لطائف الاخبار، آثارالوزراء»، راهنمای کتاب، سال دوم، شماره ۳، صص ۴۱۰-۴۱۴؛ سخن ، سال دهم، شماره ۸، صص ۸۹۵-۹۰۳

Iranica , 2(8)/911-912.

رسولى

آثار هرات (ā.sār-e.ha.rāt)، کتابى در تاریخ و جغرافیای شهر هرات و سرگذشت سخن‌سرایان متقدم و معاصر آن به قلم خلیل‌الله خلیلى* افغانى. وی این کتاب را به دستور عبدالرحیم خان، وکیل نایب‌الحکومه هرات، تألیف و مراجع خود را نیز ذکر کرده است. این کتاب در سه جلد و با ترتیب الفبایى تراجم تدوین یافته است. جلد یکم در اوضاع تاریخی و جغرافیایى شهر هرات (۱۳۰۹ش) و جلد دوم در شرح زندگى شاعران متقدم هرات است که با زندگینامه خواجه عبدالله‌انصارى آغاز مى‌شود و با هلالى استرآبادى به پایان مى‌رسد. جلد دوم دو پیوست دارد؛ پیوست یکم آن، زندگى نامه بانوان سخن‌سرا و پیوست دوم سرگذشت نقاشان و خوش‌نویسان است (۱۳۰۹ش). جلد سوم نیز دربردارنده زندگى نامه ۵۹ شاعر معاصر هرات است (۱۳۱۰ش).

منابع: آثار هرات ؛ تاریخ تذکره‌هاى فارسى ، ۴۳۶-۴۳۰/۲؛ فهرست کتابهاى چاپى فارسى ، ۱۶/۱، ادب ، سال ۲۱، شماره ۲، ص ۸۶، ملکیان

آثم (ā.sem)، عبدالسلام فرزند محمدعظیم، گذر تکلیخانه از

FAKHR-I-MUDABBIR

Fakhrud-din
Mubarakshah

By AGHA ABDUS-SATTAR KHAN

Agha Abdus-Sattar Khan
"Fakhr-i mudabbir". Islamic Cul-
ture, XII. c (4-s), s. 397-404, Vol.
1938

IN 1927 Mr. (now Sir) E. Denison Ross edited the introductory portion of a unique Persian MS *Bahr-al-Ansâb*¹ and called it *Târikh-i-Fakhr-ud-Din Mubâarakshâh al-Marvar-rûdhi*². This title does not seem to be correct as to all evidence the real author is Fakhr-i-Mudabbir, and Sir Edward has erroneously confused the two different personalities, namely *Fakhr-ud-Din Mubâarakshâh* and *Fakhr-i-Mudabbir*. A short biographical note on both authors is therefore needed in order to clarify the issue and to give a clear view of the whole matter. ?

The author of *Bahr-al-Ansâb* himself gives his full name as Sharif³ Muḥammad b. Manṣûr b. Sa'id b. Abi'l-Faraj, surnamed Mubâarakshâh, and commonly known as Fakhr-i-Mudabbir. He counts⁴ Abû Muslim, who raised the standard of Abbâsid claim to Caliphate, amongst his ancestors and traces his geneology on his father's side to Abû Bakr Siddiq⁵, the first Caliph of Islam; and on his mother's side through the princesses of the Ghaznavid house to Amîr Bilkâtigîn who ascended the throne of Ghazna in 355 A.H./966 A.C.

Sharif Abu'l-Faraj was a trusted treasurer of Sultan Ibrâhîm (451—492 A.H./1059—1099 A.C.) of Ghazna and held twenty-one different offices from time to time. He was a devoted servant and close friend of the Sultan and the author says "he [the Sultan] had full confidence in him, as they were brought up together". The author further remarks: "Before Ibrâhîm's occupying the throne, he [Abu'l-Faraj] shared the Sultan's imprisonment in the fort of Nâe; and [later he] was often entrusted with such duties as could not be accomplished by others."⁶

Nothing is known of our author's grand-father, Sa'id; but according to the author's own statement⁷, his father, Manṣûr, was a very learned man and an accomplished scholar in more than twenty branches of

1. 'Ajab-Nâmah, p. 382.

2. Sir Edward has this form of the word, but I for the sake of uniformity adopt Marw-rûdhi.

3. Sharif is most probably the family title as his great-grand father also employs it (A.H. ff 42, 43 b; B.M.)

4. A.H. ff 107b, 118a B.M.

5. *Ibid.*, also T.M. p. 63.

6. A.H., ff 42, 43 B.M.

7. T.M. pp. 68—70.

THE LIFE AND WORKS OF FAKHR-I-MUDABBIR

M.S. Khan

ALTHOUGH Fakhr-i-Mudabbir is the author of an important and original book on the art of warfare in medieval India, which has received some attention of the scholars but not the attention it deserves, yet no detailed information about his life is available. His biography does not seem to appear in any book written in the medieval times and he is a neglected figure.

There are many incorrect statements made about his name, his father's name and family pedigree, his dates of birth and death and other facts concerning his life, and he has been mixed up by some eminent modern scholars¹ with Fakhr ad-Dīn Mubārakh Shāh, a poet of Marv ar-Rūd who was Fakhr-i-Mudabbir's contemporary.

It is not difficult to establish the facts about Fakhr ad-Dīn Mubārak Shāh's life and times as information about him is available in the *Tabaqāt-i-Nāsirī*² of Minhāj-i-Siraj, the *Lubāb al-Albāb*³ of Muḥammad 'Awfī, the *al-Kāmil*⁴ of Ibn al-Athīr and the *Ḥabīb as-Siyar*⁵ of Khwāndmīr. Similarly, the two books by Fakhr-i-Mudabbir—the *Ādāb al-Ḥarb wash-Shujā'ah* and the *Shajra-i-Ansāb*—are useful sources of information about Fakhr ad-Dīn Mubārak Shāh. This article's main object is to give an authentic and accurate account of his life and works.

There are some similarities between the lives of Fakhr-i-Mudabbir and Fakhr ad-Dīn Mubārak Shāh which led to confusion and mixing up of the

- (1) Iqbāl M. Shafī, "Fresh Light on the Ghaznavids" in *Islamic Culture*, XII (April, 1938), pp. 189-234 at 191-92; Md. Shafī, 'Iqtibās az Ādāb al-Ḥarb... in *Oriental College Magazine* XIV/1 (Lahore, November 1937) pp. 65-82; *Ta'rikh Fakhruddīn Mubārak Shāh* ed. by E. Denison Ross (London, 1927) (Henceforth mentioned as "Ta'rikh"; E. Denison Ross, "The Genealogies of Fakhruddīn Mubārak Shāh" in *Ajab Nāma*, (Cambridge, 1922), pp. 392-413 (Henceforth referred to as "The Genealogies"); Sa'id Nafīsī, *Ta'rikh-i-Nazm wa Nathr dar Irān wa dar Zabān-i-Fārsī* (Tehran, 1344), 2 Vols. I, pp. 89-90; II, pp. 121-22.
- (2) Text ed. by W. Nassau Lees (Calcutta, 1864), pp. 28-29. Tr. by H.G. Raverty, (London, 1881), I, pp. 300-302, see also Text, p. 81.
- (3) Ed. by Edward G. Browne and Mirza Muḥammad Qazwīnī, (London, 1906) I, pp. 125-133; 327 (notes), He is mentioned there as Fakhr ad-Dawlah wad-Dīn Mubārak Shāh bin al-Ḥusain al-Marwarrūdī (p. 125).
- (4) Ed. by C.J. Tornberg, (Leiden, 1853) XIX, p. 101 where his name appears as Fakhr Mubārak Shāh.
- (5) Bombay ed. (1266 A.H.) II, p. 155. See E. Denison Ross, "The Genealogies," p. 394; Amīn Aḥmad Rāzī, the author of *Haft Iqlīm*, also mentions him at the beginning of the 4th *Iqlīm* and copies a few verses of his poetry.